

Висновки. Проведення педагогічного експерименту підтвердило гіпотезу дослідження, що педагогічними умовами, необхідними для організації деонтологічної підготовки майбутніх наукових кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі, націленої на формування в них деонтологічної культури, є: насичення змісту дисциплін освітньо-професійної програми навчання аспірантів актуальними питаннями деонтології, філософії та етики, соціології та психології науки; тренінг професійних дій аспірантів щодо вироблення оптимальних форм і способів морально-етичної взаємодії з провідними суб'єктами наукового та науково-педагогічного співтовариства; стимулювання інтересу та мотивації аспірантів щодо вдосконалення власної нормативної поведінки в сфері наукових та освітніх послуг вищого навчального закладу.

За результатами експерименту доведено, що реалізація запропонованої сукупності педагогічних умов забезпечує формування деонтологічної культури аспірантів експериментальної групи (ЕГ) переважно на високому (26.8%) і середньому (50.4%) рівнях, хоча у 22,8 % з них остання виявилася на низькому рівні. У всіх без винятку аспірантів експериментальної групи компонентна структура деонтологічної культури була сформована у вигляді цілісного новоутворення їхньої особистості в якості наукових кадрів. Аспіранти контрольної групи (КГ) виявили здебільшого низький (36.8%) і середній (30.4%) рівні деонтологічної культури. Лише у 4% з них остання виявилася на високому рівні. Крім того, не у всіх з них (29%) компонентна структура деонтологічної культури була сформована у вигляді цілісного новоутворення їхньої особистості в якості майбутніх наукових кадрів вищої кваліфікації.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти зазначеної проблеми. Подальшої розробки потребують аспекти формування деонтологічної свідомості аспірантів як майбутніх наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, розробки нових технологій їхнього навчання, спрямованих на формування професійно важливих якостей моральної особистості.

Література:

1. Васильєва М. П. Теорія педагогічної деонтології: монографія / Марія Петрівна Васильєва. — Х.: Нове слово, 2003. — 216 с.

2. Переймибіда Л.В. Проблема виховання деонтологічної культури у майбутніх медиків // Професійна та моральна культура в педагогічній системі: Зб. наук. праць / За заг. ред. Г. Є. Гребенюка - Харків: Стиль-Іздат, 2003. - С. 10-114.

ПСИХОЛОПІСНІ ОСНОВИ САМОУДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПЕДАГОГІВ

УДК: 355.343.4.

Хижняк О.А.

Стаття присвячена проблемам самоудосконалення військових педагогів. Надається характеристика процесів самоудосконалення військових педагогів. Показана специфіка особистісного становлення педагога у військовому інституті.

Ключові слова: самоосвіта, самовиховання, особистісне становлення, майбутній офіцер, педагог наставник.

Статья посвящена проблемам самосовершенствования военных педагогов. Предоставляется характеристика процессов самосовершенствования военных педагогов. Показана специфика личностного становления педагога в военном институте.

Ключевые слова: самообразование, самовоспитание, личностное становление, будущий офицер, педагог наставник.

The article deals with problems of self improvement of military educators. The characteristic of processes of self military teachers. The specificity of personal formation of a teacher in a military institute.

Key words: self education, self education, personal formation, the future officer, a teacher a mentor.

Існує різне розуміння ролі педагога вищої військової школи як наставника майбутніх офіцерів, одні бачать у ньому простого викладача конкретного навчального предмета, інші - вихователя. Безумовно, результативність діяльності вищої школи визначається особистістю педагога, який повинен володіти широкими знаннями у сфері загальної та професійної культури, в області психології, педагогіки і методики військового навчання та виховання того чи іншого курсанта. Зміст самоосвіти має відповідати професійному рівневі педагога, його інтересам і нахилам. Важливим завданням педагогічної самоосвіти є самоконтроль.

Приступаючи до педагогічної самоосвіти, наставник повинен добре вивчити себе, оцінити свої можливості, організувати об'єктивний самоконтроль на кожному етапі діяльності.

Професіоналізм наставника - майбутнього офіцера - у вищій військовій школі включає в себе і ряд особистісних якостей, тоді як моральні, моральні аспекти спілкування з майбутніми офіцерами мають величезне значення не тільки у виховній роботі, але і в оволодінні навчальними предметами. Наставник - професіонал повинен не тільки знати основи етики, але й поводитися, будуючи свою поведінку на їх основі.

У нашому дослідженні педагогу пропонувалось оцінити свої особистісні та професійні якості і зіставити їх з думкою експертів, спираючись на такі критерії: начитаність, культура, ерудиція; повага до особистості студента, вміння налагодити духовний контакт з ним; методична майстерність; культура усного і писемного мовлення; естетичний смак; артистичні дані; професійно значущі особисті якості.

Важливо, які якості своєї особистості він вважає професійно значущими, і позначити свій рівень розвитку як: достатній, цілком достатній, що вимагає вдосконалення. У сукупності ці дані допомогли нам скласти професійний автопортрет, зрозуміти свої сильні та слабкі сторони і накреслити шляхи самовдосконалення і самоосвіти, найбільш важливими формами якого є: робота з книгою, практичні семінари, відкриті заняття, науково-практична дослідницька робота. Кожна з цих форм має свою специфіку та особливості, але всі вони вимагають від педагога творчого підходу і наполегливої діяльності. *Самоосвіта* педагога знаходиться в тісному взаємозв'язку з самовихованням, проблема якого з роками не стає менш актуальною. *Самовиховання* педагога - свідома і цілеспрямована діяльність. При постановці цілей самовиховання важливо визначити їх значимість і необхідність,

співвідносячи себе реального із бажаним ідеалом, як результатом самопізнання. Постановка цілей як самопроєктування і самовиховання починаються з моменту появи плану – наявності бажання програми зміни своєї особистості. У процесі професійного самовиховання педагога вказали на застосування прийомів, серед яких виділяються три групи: *самоінформування, самоспопукання, самоорганізація*. Самоінформування ґрунтується на самопізнанні, тоді як без точного знання та оцінки своєї особистості людина не може визначити напрямок роботи над собою. Самопізнання ґрунтується на вмінні критично оцінювати думку командування, членів педагогічного колективу. Самопробудження до самовиховання залежить від рівня розвитку особистості. Основними його формами є самозаохочення, самопідбадьорення і самопереконання. На основі самопереконання у свідомості педагога формуються образи вихідної і бажаної професійно значущої якості особистості. Наставники, які визначили програму самовиховання, але відчують труднощі в її здійсненні, повинні спиратися на такі форми самопереконання, як самонаказ і самопримушування.

Організація процесу самовиховання починається з самоконтролю (самоспостереження, самоперевірка, самозвіт, самоаналіз, самоінструктаж) : «треба проявляти терпимість», «треба проявляти дотепність», «треба висувати вимоги до себе», мати почуття гумору.

Робити висновок про професійні якості педагога можна на підставі результатів вивчення думки командування та колег, які є експертами в цьому відношенні. Введення рейтингової системи (оцінка якостей педагога за бальною системою, ранжування предметів за значимістю, виявлення стилів діяльності) передбачає активну участь у навчально-виховному процесі не лише самих викладачів. Рейтингову систему можна представити у вигляді ланцюжка: дослідження-вищлення проблеми - корекційна робота - результат. Для спостереження за ростом професійної майстерності педагога дослідження необхідно повторювати, порівнюючи результати.

Виявляючи здібності вчителів до саморозвитку, І. М. Курдомова і Н. І. Калініченко встановили, що найбільше педагоги цінують впевненість у своїх силах і інтерес до роботи. Серед перешкоджаючих факторів найчастіше називають *дефіцит часу, стан здоров'я і обмежені матеріальні засоби* [3, с. 65]. У процесі професійного саморозвитку наставнику нерідко доводиться долати зовнішні і внутрішні бар'єри, зокрема, недостатність часу для осмислення великого потоку інформації. Педагог не завжди знає про те, чого бракує в його діяльності для одержання більш високих результатів (знань, вміння бачити і вирішувати психологічні проблеми, способів самоорганізації, самоврядування).

Істотним бар'єром навіть для досвідчених військових викладачів є відсутність знань і навичок планування та організації експериментально-дослідної діяльності. Майбутні педагоги, як правило, погано уявляють собі сильні і слабкі сторони своєї особистості, не знають і не використовують потенційні можливості. Найчастіше спроби саморозвитку спрямовані у них тільки на накопичення знань, а не на розвиток якостей, необхідних для повсякденної педагогічної діяльності.

Такого роду труднощі, як показали наші дослідження, істотно знижують мотивацію професійного саморозвитку.

Важливою професійною якістю військового педагога є впевненість у собі. Як правило, педагоги-початківці цією якістю в належній мірі не володіють. Недо-

стаття впевненість у собі найчастіше виникає з відсутності професіоналізму, низького рівня компетентності, побоювання виглядати не так, як хотілося б.

Розглянемо методику розвитку цієї якості (впевненості) у педагога-початківця з підвищеним самолюбством. Послідовність дій буде приблизно такою: спочатку - виявлення фактора дискомфорту, фіксація в своїй свідомості стану боязкості і скутості в процесі педагогічного спілкування; далі - визначення емоційного ставлення до нього, переживання його як неприємного. Однак зафіксований стан може закріпитися, якщо не викличе прагнення до подолання його; наступний етап - вироблення установки на самовдосконалення, пошук способів подолання недоліку. Серед них можна назвати використання прикладу. Задавши собі питання: «Як на моєму місці відчув себе педагог, що є для мене прикладом (ідеалом)?», після чого людина входить в роль і діє за зразком уявної поведінки [7, с. 64].

Уявні педагогічні ситуації допоможуть військовому педагогу відчувати стан інших людей, підлеглих та колег. Саморозвитку педагога допомагає використання творчих вправ, сутність яких полягає в умінні входити в образ захисника країни, психотехнічні вправи, прийоми театральної майстерності, елементи психодрами, рольові ігри.

Говорячи про професійні якості педагога, не можна не сказати про особистісні, найважливіші з яких – повага до майбутніх офіцерів як захисників країни. Важливим показником рівня професіоналізму педагога є розвиненість його творчих якостей, творчої індивідуальності, уміння бути не просто виконавцем, а суб'єктом діяльності. Дослідження ознак, спільних для майбутніх офіцерів і їх наставників як педагогів - вияв якостей творчої індивідуальності, інтересу до людей, широта захопленя.

Наставники будують свою роботу, ґрунтуючись на особливостях підлеглих, а не тільки на вимогах навчальних програм. Становлення творчої індивідуальності педагога - досить тривалий процес, що вимагає вироблення вміння самостійно знаходити способи дії, впливати на поведінку підлеглих, нести відповідальність за результати навчання і виховання та психологічної підготовки майбутніх офіцерів.

Надалі вчитель формує своє «педагогічне бачення» і самовизначення в діяльності. При цьому відбувається осмислення цілей діяльності, народжується самостійний почерк, виробляється педагогічна «Я-концепція», закладаються основи творчої індивідуальності педагога. При цьому важливою є громадянська спрямованість діяльності, орієнтованість особистості на захист країни. При виконанні всіх цих умов починається повноцінна реалізація таланту військового педагога. Він переживає свою діяльність як свободу прояву внутрішніх можливостей, знаючи, які проблеми йому належить вирішувати, у чому вдосконалюватися.

Отже, індивідуальність і громадянсько спрямований професіоналізм - дві нероздільні сторони особистості педагога, однаково важливі для успішної діяльності. Було б невірним готувати і оцінювати педагога тільки за однією з цих якостей. Між тим, якщо професійні якості педагога хоч в якійсь мірі формуються при підготовці у ВНЗ і в практичній діяльності, то становлення його творчої індивідуальності протікає більш складно і знаходиться в залежності від життєвого шляху особистості. Основу педагогічної підготовки військового педагога ста-

новить базова військова освіта, фундаментальна наукова підготовка та основи професійних знань за обраним напрямом.

У державних стандартах виділено обов'язковий мінімум змісту вищої військової освіти, який складається з загальнокультурного, психолого-педагогічного та предметно-професійного взаємопов'язаних блоків. Загальнокультурний, що становить 25% навчального часу, покликаний забезпечити формування та розвиток світогляду майбутнього офіцера, розширити його загальну освіту. Психолого-педагогічний (18% навчального часу) спрямований на сприяння особистісному становленню майбутнього офіцера як захисника країни, формування і розвиток педагогічних умінь, розвиток його творчої індивідуальності. Предметно-професійний (5% навчального часу), орієнтований на освоєння змісту конкретного спеціально-наукового знання.

Існує різне розуміння ролі педагога: одні бачать у ньому простого викладача конкретного навчального предмета, інші - педагога, вихователя і наставника молоді, людини, що сприяє становленню особистості учня. Не секрет, що результативність діяльності школи визначається особистістю педагога, який повинен володіти широкими знаннями у сфері культури, в області психології, педагогіки і методики навчання того чи іншого навчального предмета. Але головне — педагог сам повинен володіти всіма тими якостями, які він хоче виховати у майбутніх офіцерів. У зв'язку з цим значущими ланками змісту педагогічної освіти є самоосвіта студентів та їх практична діяльність. *Самоосвіта* в широкому сенсі слова - це вдосконалення своїх знань і умінь у різних галузях дійсності, а у вузькому - вдосконалення спеціальних знань і умінь в конкретній сфері діяльності. Зміст самоосвіти має відповідати професійним рівням військового педагога, його інтересам і нахилам. Головною умовою педагогічного самоосвіти є самоконтроль. Приступаючи до педагогічної самоосвіти, педагог повинен добре вивчити себе, оцінити свої можливості, організувати об'єктивний самоконтроль на кожному етапі діяльності.

Професіоналізм педагога включає в себе і ряд особистісних якостей, тоді як моральні аспекти спілкування з учнями мають величезне значення не тільки у виховній роботі, але і в освоєнні навчальних предметів. Отже, професіонал повинен не тільки знати основи етики, але й вміти їх дотримуватися.

Військовому педагогу пропонується оцінити свої особистісні та професійні якості і зіставити їх з думкою експертів (керівництва, командування), спираючись на такі критерії: культура, ерудитія; повага до особистості майбутнього офіцера, комунікативні та організаторські здібності, майстерність; культура мовлення; естетичний смак; військово-професійно значущі особисті якості.

Тому на курсах підвищення кваліфікації педагогу пропонується визначити, які якості своєї особистості він вважає професійно значущими, і позначити свій рівень розвитку як: достатній, цілком достатній, що вимагає вдосконалення. У сукупності ці дані допомагають військовому педагогу скласти професійний автопортрет, зрозуміти свої сильні та слабкі сторони і накреслити шляхи самовдосконалення і самоосвіти, найбільш важливими формами якого є: робота з книгою, практичні семінари, відкриті та показні заняття, науково-практична дослідницька робота. Кожна з цих форм має свою специфіку та особливості, але всі вони вимагають від військового педагога творчого підходу, спільної з колега-

ми діяльності в її орієнтованості на сприяння особистісному становленню майбутнього офіцера як захисника країни.

Самоосвіта військового педагога знаходиться в тісному взаємозв'язку з самовихованням, проблема якого з роками не стає менш актуальною. Професія військового педагога немислима поза постійного самовдосконалення, тоді як він повинен бути зразком для своїх вже дорослих учнів. Самовиховання військового педагога - свідомо і цілеспрямована діяльність. При постановці цілей самовиховання важливо визначити їх значимість і необхідність, співвідносячи себе реального із бажаним ідеалом (результат самопізнання). Постановку цілей ми розуміємо як частину самопроєктування, що виступає в якості потужного стимулу розвитку. Самовиховання починається з моменту появи плану - програми зміни своєї особистості. У процесі професійного самовиховання військового педагога можуть бути використані різні прийоми, серед них виділяються три групи: самоінформування, самопонування, самоорганізація. Самоінформування ґрунтується на самопізнанні, тоді як без точного знання та оцінки своєї особистості людина не може визначити напрямок роботи над собою. Робота ця потребує допомоги ззовні на підставі того, що система суб'єкт себе сама у повній мірі бачити і об'єктивно аналізувати не може. Самопізнання ґрунтується на вмінні критично оцінювати думку оточуючих: адміністрації школи, колег, шкільного психолога, учнів та їхніх батьків.

Самопонування до самовиховання залежить від рівня розвитку особистості.

Основними його формами є самосхвалення, самопідбадьорення і самопереконавання. Завдяки самопереконаванню у свідомості військового педагога формуються образи вихідних і бажаних професійно значущих якостей особистості.

Військові педагоги, які визначили програму самовиховання, але відчують труднощі в її здійсненні, повинні спиратися на такі форми самопереконавання, як самосвідомість. Організація процесу самовиховання починається з самоконтролю (самоспостереження, самоперевірка, самозвіт, самоаналіз, самоінструмент): «треба проявляти холоднокровність», «треба проявляти дотепність», «треба висувати вимоги до себе» тощо.

Виносити судження, здійснювати оцінку діяльності з самоудосконалення можна на підставі експертної оцінки більш досвідчених осіб колег.

Для аналізу ми пропонуємо військовому педагогу одну з «ідеальних моделей військового педагога», яку необхідно доповнити або скоротити у відповідності зі своїми уявленнями: гуманність та мужність, дипломатичність, доброта, інтелігентність, працьовитість, чесність, почуття власної гідності, гнучкість розуму, розумна вимогливість, чуйність, уважність, відповідальність за свою справу, акуратність, самокритичність, ерудованість, комунікабельність, витримка, тактовність, любов і повагу до дітей, почуття обов'язку, принциповість, творче розвинуте стратегічне та тактичне мислення, цілеспрямованість, душевна щедрість, врівноваженість, працездатність, прозорливість, інтелектуальність, фізичне здоров'я, здатність до ризику, креативність, об'єктивність у відносинах і оцінках, компетентність, високий військовий професіоналізм, відповідальність, дисциплінованість, самостійність, ораторські здібності, естетичний смак, почуття гумору, артистичність, чітка дикція, рішучість, ідейність, терпіння, скромність.

Потрібно знати труднощі педагога, їх виявляти, а потім постійно допомагати педагогам їх долати, а ще краще попереджати професійні труднощі.

Система навчання педагогів повинна бути заснована на двох принципах: свободі вчитися - тільки те, що є вибором самої людини, приносить їй радість і засмучення, тільки за самостійний вибір людина несе відповідальність перед самим собою та іншими людьми (К. Роджерс); розвиток і освіта жодній людині не можуть бути дані або повідомлені. Кожен, хто бажає до них прилучитися, повинен досягти це власними силами, власним напруженням. Ззовні він може отримати тільки первинну мотивацію, яка поступово переростає в бажання самовдосконаливатися, а потім творити (А. Дістервег). Професійно-особистісне становлення і розвиток військового педагога на курсах підвищення кваліфікації проходить ряд етапів: самооцінка (об'єктивна); визначення цілей, планування результатів; програма дій відповідно до цілей; поетапне підбирання підсумків самовдосконалення і самоаналіз; наступне планування.

Програма саморозвитку майбутнього педагога може починатися з перших кроків з самовдосконалення і повинна відображати основні вимоги до педагогічної професії, до того, що складає в ній загальне, особливе та індивідуальне. За основу такої програми можна взяти п'ять перших кроків самовдосконалення, запропонованих В. Леві.

«Крок перший. Самоздоровлення. Суть не тільки і не стільки у результатах, а в тому, як і навіщо їх досягати. Фізичне здоров'я - не самоціль, але один із засобів одухотворення життя.

Крок другий. Самоспілкування. Переоцінка цінностей. Оновлення кредо.

Переглянути та піддати критичному розбору свої уявлення про те, «що таке добре» і «що таке погано».

Крок третій. Розвиток самобутності. ...Справжня самобутність досягається не прагненням до оригінальності, а одержимістю бути собою - обробіткою своєї життєвої ділянки. Необов'язково бути дипломованим ученим, стрибати вище інших, писати вірші. Оригінальність виникає сама, самобутність розвивається і квітне, коли людина стає поетом, дослідником і побудовником свого власного життя, і зовсім при цьому неважливо, чи відрізняється вона від інших зовнішньою формою існування. У цьому і тільки в цьому випадку людина стає багатограннішою.

Крок четвертий. Самоосвіта. Необхідно запитати себе: чи все можливе ти робиш для своєї освіти? Чи поповнюєш свій дух регулярно і повноцінно, чи вмієш вибирати?..

Крок п'ятий. Вихід із самотності. Є тільки один шлях виходу з самотності. Є тільки один спосіб знайти справжніх друзів. Спосіб полягає в тому, щоб досягти самореалізованості особистості у відповідності з вищими гуманістичними орієнтирами людського буття [1,3,4,5,6].

Підсумовуючи все сказане, ми можемо констатувати, що фактором професійного розвитку стає не тільки функціональне вдосконалення своїх здібностей, умінь, навичок, а й особистісний сенс досягнутих результатів. Якщо людина їх переживає як індивідуальне досягнення, успіх, радість, вони стають відправним пунктом подальшого зростання.

Практика підготовки військових педагогів у вищих військових навчальних закладах потребує подальшого вивчення проблема сприяння спільному розвитку майбутніх офіцерів і їх педагогів-наставників у просторі їх спрямованості на збройний захист країни.

Литература

1. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К.: Україна- Віта, 1995. – 202 с.
2. Курдюмова И. М., Калининченко Н. И. Профессиональное развитие педагогов: опыт московской школы // Педагогика. 1998. -№ 3. – С.14-18.
3. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К.: ООО «КММ», 2006. – 240 с.
4. Рибаченко В. Ф. Саморазвитие как способ свободного становления субъекта / Психология субъектной активности личности. – К.: Институт психологии АПН Украины, 1993. – С. 83-84.
5. Темко Г. Д. Військове виховання на Україні: історія розвитку та сучасні проблеми: Монографія / Г. Д. Темко, М. І. Томчук. – К.: Варта, 1996. – 102 с.
6. Теории личности в западноевропейской и американской психологии. Хрестоматия по психологии личности / Ред. Д. Я. Райгородский. – Самара: Бахра, 1996. – 480 с.
7. Шиян О. М. Аутопедагогическая компетентность педагога // Педагогика. 1999. - № 1. – С. 54-68.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

УДК 37.014

Бенера В. Є.

У статті розкривається сутність самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти. Визначені основні характеристики самостійної роботи студентів вищої школи представниками прогресивної педагогічної думки досліджуваного періоду. За результатами історико педагогічного дослідження здійснено визначення зазначеної дидактичної категорії.

Ключові слова: самостійна робота, внутрішня самостійність, самодіяльна праця, самостійна компетентна особистість.

СУЩНОСТЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХІХ – НАЧАЛО ХХ В.)

Бенера В. Е.

В статье раскрыта сущность самостоятельной работы в учебном процессе высшей школы. Определены основные характеристики самостоятельной работы в учебном процессе высших учебных заведений представителями прогрессивной педагогической мысли исследуемого периода. Сформулировано определение исследуемой дидактической категории.

Ключевые слова: самостоятельная работа, внутренняя самостоятельность, самостоятельный труд, самостоятельная компетентная личность.